

נועים אליעזר

✦ בחשבון שנות משה רבינו

תירוץ החזו"א

(ד) ובחזו"א (או"ח סימן קמ"ב סק"א) הביא קושיית ה"טורי אבן" ב"ר"ה (ג), דאיך יתכן דראש השנה הוא תשרי, דאם כן יהיו שנות חיי משה רבינו מאה ועשרים ואחד, שהרי אהרן היה בן מאה עשרים ואחד, כדכתיב בפרשת וארא (כאן) דמשה בן שמונים ואהרן בן שלש ושמונים בעומדם לפני פרעה. - ותירץ החזו"א, דאפשר דאזלינן בתר שנותיהם שלהם ולא של עולם. וכדתנן בערכין (י"ח). וחשיב שנה שעומד בו, דשלושים יום בשנה חשיב שנה. - ולפי זה צ"ל דאהרן נולד בן אדר לאב, ולא עברו מיציאת מצרים עד מיתת אהרן רק ל"ח שנה וארבעה חודשים, ומשה מת בז' באדר בשנה השנית [כדי לקיים את הפסוק שאת המן אכלו ארבעים שנה], ואפילו הכי לא היה רק בן מאה ועשרים שנה, דבז' באדר שלפני גאולתן נשלמו לו שמונים שנה. ואהרן נולד בתמוז. והלכך בעומדם לפני פרעה בניסן קודם הגאולה, היה משה בשנת שמונים, ואהרן בשנת שמונים ושלש. ולאחר כלתה מאה עשרים ושלש בתמוז, שנה שקודם גאולתן, ובתמוז אחר יציאת מצרים נשלמו לו שמונים וארבע. ובתמוז לפני מותו נשלמו לו מאה עשרים ושנים, ובאב היו שנותיו מאה עשרים ושלש. - ואף על גב דאמרינן ב"ר"ה (א"א) דהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים, אין זה כללא אלא במקום שאמרו חכמים. וביאר החזו"א, דלקושטא דמילתא דליציאת מצרים מניסן, נמי י"ל דשנות משה שלהם ולא של עולם. ואהרן נולד בא' באב, ונשלמו לו מאה עשרים ושלש. ובעומדו לפני פרעה היה בשנת שמונים ושלש. ואפשר דליציאת מצרים נמנו שנותיהן מניסן.

כתוב 'אנכי היום', ודרשו חז"ל (ר"ה י"א). 'היום' מלאו, והוה כמו 'מעלה'. נמצאת אומר ששני המספרים אינם שוים. ועדיין צריך עיון. עכ"ד החת"ס.

דברי החת"ס בחידושו על התורה

(ב) וכיו"ב כתב החת"ס בחידושו על התורה (כאן) בזה"ל: "ודע דצריך לומר דשנת עמידתם לפני פרעה היה שנת שמונים למשה, ובז' אדר שקודם ניסן שבו יצאו נעשה שמונים שלמים, דאי סלקא דעתך שבתחילת עמידתו היה בן שמונים שלמים, ומשפט מצרים היה שנים עשר חודש (פ"ב דעדות מ"י), אם כן בעת צאתם היה משה רבינו ע"ה בן שמונים ואחד שנים, וכשתצרך לזה ארבעים שנים שהיה במדבר, יהיה שני חייו קכ"א שנים, וכתוב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. אלא על כרחך כנ"ל". עכ"ד החת"ס.

תירוץ החת"ס בדרשותיו

(ג) אמנם במקום אחר כתב החת"ס, דביום תחילת דיבורם לפרעה היה משה רבינו ע"ה בן שמונים שנה. אלא דשאני המנין קודם מתן תורה, מלאחר מתן תורה. - בדברשות חת"ס (לז' אדר) כתב: "ולפע"ד, יש לומר, דודאי קודם שניתנה תורה נתחדש כל אדם שנתו מעת לעת, ומשניתנה תורה נתחדשה הלכה למנות מתשרי, לולי דכתיב 'ומעלה' כו'. ולהנ"ל ניחא, שלא נעשה בן מאה ועשרים שבמדבר אלא בתשרי שלאחריו, ואין הכי נמי בתשרי של שנת ארבעים נעשה בן מאה ועשרים, אלא המתין עד יום לידתו ז' אדר של שנת קכ"א להשלימו ביום הלידה, ולא מיחשב אלא בן מאה ועשרים". עכ"ד.

ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמונים שנה בדברם אל פרעה (שמות ז', ז').

קושיית התוס'

(א) הה בתשו' חת"ס (ח"ו סימן כ"ט) כתב: "וצריך אני לעשות לי רב בשנות משה רבינו ע"ה, שהיה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה בפרשת וארא, בתחילת שליחותו. ומשפט מצרים שנים עשר חודש, כמבואר במסכת עדיות (פ"ב מ"י). נמצא, פסח שיצאו ממצרים נעשה משה רבינו ע"ה בן שמונים ואחד בז' אדר שלפניו, ונשתהו במדבר ארבעים שנה, הרי מאה ועשרים ואחד. ואיך אמר (דברים ל"א, ב) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום". עכ"ד. וכבר הקשה כן ה"טורי אבן" ב"ר"ה (ג).

תירוץ החת"ס בתשו'

וכתב החת"ס: "אם לא נדחק 'בן שמונים' דבפרשת וארא היינו שעברו ע"ט שנים ונכנס לשנות שמונים משנותיו, ו'בן מאה ועשרים' דפרשת וילך שעברו כבר מאה עשרים ונכנס יום אחד לשנת מאה ועשרים ואחד, ואין המספרים דומים. - ועיין שיטת רש"י כתובות (ג). בת י"ב לתענית, שרצה לומר כניסת י"ב, ודומיא דהכא עשר למשנה. וכן משנה דאבות בן ה' למקרא, בן עשר למשנה, לא דמי לבן י"ג למצות שבאותה משנה. וע"ש בשני דבורי תוספות, ד"ה בר שית כבר תריסר וכו', ע"ש. - וקצת יש סמך להנ"ל, דהרי כל היכי דלא כתוב 'ומעלה', משמע יום בשנה חשוב שנה. ועיין לשון רש"י בכורות (מ"ט). ד"ה מספקא ליה, ולרמב"ן ריש פרשת כי תשא (שמות ל', י"ב). והכא גבי בן שמונים דמשה רבינו ע"ה לא כתוב 'ומעלה'. מה שאין כן 'בן מאה ועשרים'

במה שנצטוו ישראל על פרשת שילוח עבדים בציווי על יציאת מצרים

וידבר משה לפני ה' לאמור הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים. וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים (שמות ו', י"ב י"ג).

בירושלמי (פ"ג דר"ה ה"ה) דרשינן: "ויצום, אמר רבי שמואל בר רבי יצחק על מה ציוום על פרשת שילוח עבדים. ואתיא כהיא דא"ר הילא לא נענשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים, דכתיב (ירמיה ל"ד, י"ד) מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי וגו'".

בביאור ענין הציווי דקאמר "ויצוום"

א) הנה בביאור ענין הציווי דקאמר "ויצוום". והרי מתחילה אמר רק בא דבר אל פרעה, ושוב הצריכו ציווי דוקא. - וגם מהו הקל וחומר, שאם בני ישראל לא שמעו אלי גם פרעה לא ישמענו, והרי קל וחומר פריכא הוא, דהא בני ישראל לא שמעו מפאת קוצר רוח, אבל אצל פרעה שאינו קצר רוח שפיר שמע.

ביאור מו"ר ה"להורות נתן" עפ"ד ה"נועם אלימלך" בשם אחיו

ושמעתי ממור בעל ה"להורות נתן" זללה"ה הביאור, בהקדם מה שכתב ה"נועם אלימלך" (פרשת בהר) בשם אחיו הרה"ק רבי זושא זיע"א, לפרש הפסוק בפרשת בהר (ויקרא כ"ה, כ') דכתיב: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו וציויתי את ברכתי לכם בשנה השישית". דלכאורה סגי שיאמר את התירוץ וציויתי את ברכתי, וממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל. ומה הכוונה בשאלה זו, ותשובה הנ"ל. - וביאר, דכשהקב"ה ברא את העולם, השפיע מטובו את כל צרכי האדם, ושפע זה אינו נפסק לעולם. רק אם האדם נופל ממדרגתו ואין לו ביטחון בהקב"ה שהוא זן ומפרנס בריוח בלא הפסק כלל, הנה

על ידי מחשבה פסולה זו נפסק השפע ח"ו. ואז צריך הקב"ה לצוות מחדש את צינור השפע, לחדשה שתימשך כבתחילה. - וזהו הביאור בפסוק הנ"ל: "וכי תאמרו מה נאכל וגו'", דהקב"ה הרי ציוה שלא לעבוד בשנה השביעית א"כ בודאי שמזומן השפעת פרנסה מהשמים לישראל גם בשנה השביעית, בלא שיצטרכו לעשות פעולה מיוחדת. ואם לא היו שואלים מה נאכל, אלא היו מאמינים באמונה יתירה שהקב"ה ישפיע פרנסה לישראל, לא היה צורך בציווי מיוחד. אבל מכיון ששואלים מה נאכל על ידי זה פוגם בהשפע. ואז צריכים לציווי מיוחד, וזהו "וציויתי את ברכתי".

בהא דהוצרכו לציווי מיוחד לאחר שנסתם הצינור של השפע דמעיקרא

וביאר מו"ר ה"להורות נתן" דהלא ענין יציאת מצרים היה מחוייבת המציאות, על ידי כריתת הברית שהקב"ה הבטיח לאברהם לתת להם ארץ כנען, וממילא לא היה צורך לכל הפעולות, אלא על ידי דיבורו של משה בשם הקב"ה שיצאו ישראל ממצרים סגי בכך להוציא את ישראל. - אבל על ידי שישראל לא שמעו אל משה מקוצר רוח ועבודה קשה, ולא האמינו בדבר משה, ממילא התקלקל הענין אצל ישראל המשולחים. וכשאמר משה "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה", נתעכב גם ההכרח אצל פרעה לשלחם, ועל ידי זה היה צורך בציווי מיוחד להוציא את ישראל.

בתרי גווני של גאולה

ב) והביאור בזה, דהנה תרי גווני של שחרור הם, הגאולה הראויה מעיקרא היה מכח המציאות שהובטח לאברהם, וכדכתיב בתחילת הפרשה: "וארא אל אברהם וגו', וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וכו', וגם אני שמעתי וגו', ואזכור את בריתי". והיינו שהמציאות מחייבת שישראל יגאלו ממצרים. וזהו דכתיב: "לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו', והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת

אותה לאברהם וגו'". - אבל מכיון דכתיב: "וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". ובזה היה העיכוב אצל הגאולה מצד ההכרח אצל ישראל, שלא שמעו אל משה. ונסתם הצינור של השפע להשתחרר ממצרים, מכח ההכרח מאפת ישראל כהבטחה לאברהם.

אבל שוב אמר הקב"ה למשה: "בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו". והיינו דאפילו שיש עיכוב מצד ישראל במה שלא שמעו, ונסתם צינור השפע שהוכן להם במציאות היותם לעם, כמו שהובטח לאברהם בברית בין הבתרים, מכל מקום יתכן שהגאולה תהיה על ידי שפרעה ישלחם מארצו. ואם אין ישראל נגאלים מצד עצמם, מכל מקום עדיין נשאר חובת מציאות הגאולה מצד פרעה שמוכרח הוא להוציא את ישראל ולשלחם מארצו. - ועל זה השיב משה רבינו ע"ה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה וגו'". ובזה קם העיכוב גם מצד פרעה. - ולכך כתיב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן, ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים". שעל ידי שלא שמעו בתחילה, בהכרח שינו את גדר השחרור מבית עבדים, וכעת הגאולה היא בדרך של וציויתי את ברכתי, שזהו ציווי מיוחד, והוא צינור של שפע חדש, שלא כהגאולה דמעיקרא.

ביאור פשט הפסוק דציוום אל בני ישראל שיקבלו עליהם להיות עבדי הקב"ה

ג) והנה פשט הפסוק (כאן) כדכתיב: "ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים". הוא דביאור הציווי לומר לבני ישראל להוציא את בני ישראל, היינו כמו דכתיב לעיל (שמות ו', ז') "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים". דיציאת מצרים לא היתה רק שלא יהיו עבדי פרעה, אלא דמטרת יציאתם ממצרים היא שיהיו בכלל "והייתי לכם לאלקים". וזהו ששלח את משה ואהרן אל בני ישראל

כדי שיקבלו עליהם להיות עבדי הקב"ה. - וכדאיתא בקידושין (כ"ב): בהא דכתיב בפרשת בהר (ויקרא כ"ה, ג"ה) "כי לי בני ישראל עבדים", ולא עבדים לעבדים.

דרשת המדרש רבה והמכילתא

והנה במדרש שמות רבה (פרשה ו' פ"סקא ה'), ובמכילתא (פרשת בא) דרשינן על הפסוק (שמות ו', ט') "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", בזה"ל: "וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח. כגון נולד לך בן זכר, רבך מוציאך לחירות, ואינו שמח. אם כן, למה נאמר ולא שמעו אל משה. אלא היה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה [של מצרים]. וכן יחזקאל [הנביא] מפרש ואומר [כשהוכיח את ישראל על מה שעשו במצרים] איש, שקוצי עיניו השליכו, ובגילולי מצרים אל תטמאו. ראה מה כתיב (יחזקאל כ', ז' - ח') איש, שקוצי עיניהם לא השליכו, ואת גלולי מצרים לא עזבו".

ויתבאר היטב התנאי שהתנה עם ישראל, שיציאת מצרים אינה רק למנוע את שעבודם לעבודה, אלא לצורך והייתי לכם לאלוקים, דזהו עיצומו של השחרור. - ויתבאר עוד בזה, להלן (אות י', ואות י"ב).

דברי הרמב"ן עה"ת פרשת משפטים

שבשילוח עברים יש זכר ליציאת מצרים

ד) והרמב"ן עה"ת פרשת משפטים (שמות כ"א, ב') כתב על הפסוק: "כי תקנה עבד עברי", בזה"ל: "התחיל המשפט הראשון בעבד עברי, מפני שיש בשילוח העבד בשנה השביעית זכר ליציאת מצרים הנזכר בדבור הראשון, כמו שאמר בו (דברים ט"ו, ט"ו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפך השם אלקיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום וגו', ולכן החמיר בה הנביא מאוד ואמר (ירמיה ל"ד, י"ג - י"ד) אנכי כריתי ברית עם אבותיכם מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו ואיש את שפחתו". עכ"ל.

בדרשת הספרי פרשת ראה

ה) והנה בספרי (דברים סימן קנ"א) דרשינן, על הפסוק בפרשת ראה (דברים ט"ו, י"ד - ט"ו) לענין הענקה ביציאת עבד עברי, דכתיב: "הענק תעניק לו מצאנך וגו', וזכרת כי עבד היית

בארץ מצרים ויפך ה' אלקים על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום". - ודריש בספרי: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, הענקתי לך ושיניתי לך אף אתה העניק לו ושנה לו, מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד. וכן הוא אומר (תהלים ס"ח, י"ד) אם תשכון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף זו בזת מצרים. ואברותיה בירקרק חרוץ, זו בזת הים. (שיר השירים א', י"א) תורי זהב נעשה לך, זו בזת הים. עם נקודות הכסף, זו בזת מצרים".

בביאור שתי הענקות ביזת מצרים וביזת הים

ומבואר בהספרי מדמה דאיכא שתי הענקות לעבד עברי, מהא דהיו שתי הענקות שהיו במצרים כשיצאו מבית עבדים, אחת ביזת מצרים, ואחת ביזת הים. - ובאמת דהוי ליה תרי גווני של שחרור, דביזת מצרים עדיין לא היו בני חורין לגמרי, אלא רק לזמן. ובביזת הים השתחררו לגמרי. ועל כל פנים הואיל והיה להם שתי הענקות, ביזת מצרים על השחרור הזמני, וביזת הים על השחרור הגמור, שמעינן דגם בעבד עברי מעניקים לו שתי פעמים.

פרש"י עה"ת פרשת ראה

ויעו' ברש"י עה"ת פרשת ראה (דברים ט"ו, ט"ו) שכתב כן, בזה"ל: "וזכרת כי עבד היית. והענקתי ושיניתי לך מביזת מצרים וביזת הים, אף אתה הענק ושנה לו". עכ"ל.

ביאור ה"צפנת פענח" לדרשת

הספרי ורש"י הנ"ל

ו) ובביאור דרשת הספרי, דאיכא שני הענקות לעבד, וכמו שהביא רש"י הנ"ל, כתב ה"צפנת פענח" בתשו' (מהדורת דוינסק ח"ב סימן א' אות ג') בזה"ל: "ומבואר בספרי פרשת ראה דהענק תעניק ר"ל ב' הענקות, כמו שהוה לישראל במצרים שתי הענקות. ומה זה שתי הענקות שיש לעבד, הנה גבי יוצא ביובל מבואר בראש השנה (דף ח'): לחד מ"ד דיש שתי יציאות ראש השנה ויום הכיפורים של יובל, חד פקע שיעבוד המלאכה, לא דין. ושל יום הכפורים פקע שיעבוד הגוף, דעבד עברי גופו קנוי. ונפקא מינה אם מותר בעשרה ימים בין ראש השנה ליום הכפורים בשפחה כנענית.

וכן אם יוכל ליעדה אז. ואכמ"ל. - וס"ל דאז גם כן צריך ליתן שתי הענקות לאחר ראש השנה מחמת שיעבוד מלאכה. ולאחר יום הכפורים מחמת שיעבוד הגוף. - והנה גבי מצרים גם כן, כן, דקודם טביעת הים, הוה רק לא בני חורין לגמרי, רק על זמן, ובזמן הים אז נשתחררו לגמרי". עכ"ד.

ביאור ה"צפנת פענח" דאיכא שתי יציאות שחרור בעבד עברי

ומתבאר בדבריו, דאיכא תרי גוני יציאות שחרור בעבד עברי, חדא משעבוד העבודה, ועוד משיעבוד הגוף. - ובזה נקט הספרי וכמ"ש רש"י הנ"ל דחייב להעניק לו שתי פעמים, אחת על השחרור משעבוד העבודה, ועוד אחת על השחרור משעבוד הגוף.

כהא דפקע שעבוד העבודה מר"ה

ויסוד דברי ה"צפנת פענח" מסוגיא דר"ה (ח'): דדרשינן על הפסוק בפרשת בהר (ויקרא כ"ה, י') "וקדשתם את שנת החמישים שנה", ואמרינן: "מה ת"ל, לפי שנאמר ביום הכפורים יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום הכפורים ואילך, תלמוד לומר וקדשתם את שנת החמישים, מלמד שמתקדשת והולכת מתחילתה. מכאן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם אלא אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן, כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר, נפטרו עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן.

ומתבאר דמראש השנה פקע מהעבדים שעבוד מלאכה, דאינם עובדים עוד לאדון. אבל עדיין הם משועבדים שעבוד הגוף, ושעבוד זה נפקע רק ביום הכפורים. ולכן בין ראש השנה ליום הכפורים יכול העבד עברי לישא שפחה כנענית, וכן האדון יכול ליעד את שפחתו. - ועל כל הפקעת שעבוד בפני עצמו, יש מצוות הענקה, ולכן מעניקים פעמיים. וכמו ביציאת ישראל ממצרים, וכמו שנתבאר.

עבדים לאמר מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי וגו'". - ומכיון שבזמן ירמיהו הנביא לא קיימו את דין שחרור העבדים כמו שנצטוו ביום יציאתם ממצרים, דהיינו היום שבו נצטוו מהקב"ה אל בני ישראל ואל פרעה, כדכתיב כאן בפרשה, נמצא דיציאתם משעבוד הגוף מתבטלת, שהרי לא קיימו את תנאי השחרור, ממילא גם מה שלקחו מהמצרים בביזת מצרים שהיה בגדר הענקה ביציאתם מהעבדות נתבטל.

דברי ה"צפנת פענח"

דיעווי"ש בתשו' "צפנת פענח" שכתב: "והטעם, דמבואר בירושלמי פ"ג דראש השנה בזמן שהקב"ה אמר להם שיצאו ממצרים הוה על תנאי, שאם יהא להם עבד עברי שגם זה יניחו חופשי בזמן יובל. - וזה ר"ל הפסוק בפרשת וארא, ויצוום על פרעה כו', ועל בני ישראל להוציא. ומה זה. רק דהוה תנאי. ולכך כיון שבזמן ירמיה החזירו העבד עברי שלהם, כמבואר ערכין דף ל"ג, ובפסוק (ירמיה ל"ד, ל"ג), נתבטלה היציאה מן מצרים, וצריכים להחזיר ההענקה, וזה תבעו בני מצרים". עכ"ד.

כביאור הפקעת שעבוד מצרים

ונראה להוסיף, דהרי הפקעת השעבוד מעבודת מצרים מוכרחת היא מהבטחת הקב"ה לאברהם, אלא דמחמת שלא שמעו אל משה מקוצר רוח ועבודה קשה, היה העיכוב אצל הגאולה מצד ההכרח אצל ישראל, וכמשנ"ת. - אבל אחר כך היה ציווי בפני עצמו למשה שהפקעת השעבוד יהיה על ידי פרעה שמוכרח להוציאם לחירות, אלא דבזה נצטוו גם לשחרר העבדים לאחר שש שנים, דזהו מתורת שחרור המעביד כפרעה וגם ישראל שיש לו עבד עברי, דהמעביד מחוייב לשחררו. - דבקריעת ים סוף בשביעי של פסח, נפקע שעבוד הגוף לגמרי.

בשעבוד מצרים היה לישראל תרי דינים בגדר העבדות

דנהג בשעבוד מצרים היה לישראל תרי דינים בגדר העבדות, חדא שהיו קנויים למצרים כעבד. ועוד, שהיו משועבדים לעבודה במצרים. והנך תרי דיני חלוקים הם ביסודם, דדין עבדות הוא בין אם הוא עובד

ששים רבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה כו' בדקו ולא מצאו תשובה כו'". ע"ש.

והנה ב"צפנת פענח" הנ"ל תירץ הקושיא, דכאשר הגיע שישק מלך מצרים ונטל את האוצרות שהוציאו ישראל ממצרים, לא נטל את כל מה שלקחו ממצרים, אלא רק ממה שלקחו בביזת הים. - והטעם, דביזת מצרים באמת לא נטל שישק, מכיון שבני ישראל לא רצו לצאת ממצרים ולהיות בני חורין לגמרי, אלא רק רצו להשתחרר מהעבודה, ולכן מגיע להם ביזת מצרים. דהוי ליה כהענקה שמעניקים לעבד שמשתחרר בראש השנה משעבוד מלאכה. - ומה ששישק נטל היה רק ביזת הים, שזהו על היותם בני חורין לגמרי, ובזה נטל שישק מפני שלא היו צריכים ליטול, הואיל ולא רצו לצאת ולהיות בני חורין לגמרי. - ומה שבאו אחר כך בני מצרים לאלכסנדרוס מוקדון לתבוע את אשר לקחו בשאלה ממצרים, לא קאירי בביזת הים, שזה הוחזר על ידי שישק, אלא באו לדון על ביזת מצרים.

דברי ה"צפנת פענח"

דיעווי"ש בתשו' "צפנת פענח" שכתב: "ובאמת דהם לא רצו לצאת לחירות לגמרי, רק בגדר עבד עברי בין ראש השנה ליום הכפורים. ובהך דוינצלו מצרים, מחלוקת שם ברכות ופסחים כמצולה כו', ר"ל דקאי זה על ביזת הים גם כן, וזה בא שישק ונטל מהם. - אבל גבי גביה בן פסיסא טענו על מה שהם שאלו במצרים". עכ"ד.

ביאור תביעת בני מצרים לישראל שיחזירו את ביזת מצרים

ובביאור התביעה שתבעו בני מצרים מישראל שיחזירו את ביזת מצרים, ביאר בתשו' "צפנת פענח" (שם) דיציאת מצרים היתה בתנאי דכשיהיו להם עבדים ישחררו אותם כדין, וכדאיתא בירושלמי (פ"ג דר"ה ה"ה) דדריש על הפסוק (כאן) "ויצום אל בני ישראל", אמר רבי שמואל בר רבי יצחק על מה ציוום, על פרשת שלוח עבדים. - וכן הוא להדיא בפסוק (ירמיה ל"ד, ל"ג) דכתיב: "כה אמר השם אלקי ישראל אנכי כרתי ברית עם אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים מבית

ביאור ה"צפנת פענח" דבני ישראל לא רצו להשתחרר ממצרים משעבוד הגוף רק משעבוד מלאכה

והנה כתב בתשו' "צפנת פענח" הנ"ל, דבני ישראל לא רצו לצאת ממצרים לגמרי, גם מהפקעת שעבוד הגוף, אלא רצו רק את הפקעת שעבוד מלאכה, וכגדר יציאת העבד בראש השנה, ולא רצו להיות בני חורין כעבד לאחר יום הכפורים.

והנה נתבאר לעיל (אות ג') דדבר זה מפורש להדיא במדרש רבה (שמות פרשה ו' פיסקא ה'), ובמכילתא (פרשת בא).

בקושיא דהיאך באו בני מצרים לתבוע הכסף וזהב ששאלו ממצרים הרי כבר החזירו שישק למצרים

ויעווי"ש בתשו' "צפנת פענח" שיישב בזה קושיא, בהא דאמרינן בפסחים (ק"ט, ט), דכל כסף וזהב שהיה בעולם יוסף לקטו והביאו למצרים, וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהן, שנאמר (שמות י"ב, ל"ו) וינצלו את מצרים. והיה מונח עד רחבעם, בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם, שנאמר (מלכים א' י"ד, כ"ה - כ"ו) ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך. - וכדאיתא בפסחים (פ"ז: כ"ו, ב), דאמר רבי אלכסנדר שלשה חזרו למטעתן, אלו הן ישראל כסף מצרים וכתב לוחות, ואמרינן: "כסף מצרים, דכתיב (מלכים א' י"ד, כ"ה - כ"ו) ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים וגו'".

וקשה דבסנהדרין (צ"א.) איתא דבאו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון שבני ישראל יחזירו הכסף והזהב ששאלו ממצרים. והרי כבר החזירו שישק. - דאמרינן התם: "שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, הרי הוא אומר (שמות י"ב, ל"ו) והשם נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום, תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו. אמר גביה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם כו', שנאמר (שמות י"ב, מ') ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, תנו לנו שכר עבודה של

או שאינו עובד. ודין שעבוד לעבודה אינו דוקא מתורת עבדות, אלא הוא משועבד לעבודה. - והנפק"מ, דכדי להשתחרר מתורת עבדים היו צריכים שטר שחרור או שיאמר הבעל הבית בעל פה שמשחררם, דעל ידי זה מתבטל תורת עבדות מהם. אך לענין דין שעבוד לעבודה אין צריך לזה, אלא סגי במה שלא יעבדו בהם מעתה.

פרש"י במגילה י"ד בהא דאמרו שירה על הים ביציאת מצרים, וקושיית ח"טורי אבן בזה

יא) ובמגילה (י"ד). איתא, מ"ח נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש, אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כל שכן. ופרש"י: "מעבדות לחירות, ביציאת מצרים אמרו שירה על הים". עכ"ל. - ובספר "טורי אבן" הקשה על פרש"י, חדא דשירה זו הוקבעה לשעה בזמן שנעשה הנס, ולא לדורות. ועוד, נס שעל הים לאו מעבדות לחירות לחוד הוי, אלא גם כן ממות לחיים, וכדכתיב (שמות י"ד, י"א) המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות.

ביאור ח"טורי אבן לסוגיא דגמ' במגילה י"ד ע"א

ויעוי"ש ב"טורי אבן" שכתב לבאר באופן אחר ממה שכתב רש"י, דהא דאמרינן בגמ' מעבדות לחירות אמרינן שירה, היינו שאמרו הלל בליל ט"ו בניסן על יציאת מצרים. וכדאיתא בפסחים (ק"ז). נביאים שבהם תקנו לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן. הרי דאמירת ההלל היא על גאולתן. והיינו להודת על נס שנעשה בו, ולא מתורת יום טטוב. וזהו הק"ו דאם מעבדות לחירות אמרינן הלל, אם כן כל שכן ממיתה לחיים.

מבאר פרש"י דקביעות ההודאה היא על הגאולה שנפקע שעבודם לעבודה

אמנם ביישוב שיטת רש"י במגילה הנ"ל, דשירת הים היה על נס יציאת מצרים. וצ"ע הביאור בזה, דמאי שנא דלדורות אמירת השירה על נס יציאת מצרים הוקבעה בליל ט"ו בניסן, ואילו בשעת הנס עצמו לא אמרו שירה זו רק לאחר קריעת ים יוסף. - וצ"ל דבשעת הנס עצמו עדיין לא היו בטוחים שנפטרו מעול מצרים, ורק לאחר קריעת ים סוף שנתברר להם שיצאו מעבדות לחירות לגמרי אמרו שירה. - והביאור בזה, דהשעבוד במצרים היה מה שהיו נתונים תחת ידי המצרים, וזה היה גם בזמן יוסף ואחיו. אבל השעבוד לעבודה היה רק לאחר מיתת יוסף ואחיו וכל הדור ההוא. ובמה ששלחם פרעה בליל ט"ו בניסן פטרם רק מהשעבוד לעבודה, והיה זה לשלשת ימים. אבל עדיין היו נתונים תחת יד המצרים, ורק כשנטבעו בים נגאלו לגמרי. - ואשר לפי זה מבואר היטב, דלדורות הוקבעה אמירת השירה על נס יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן. דסו"ס נגאלו אחר כך, וגאולתם היתה מעיקרא. אבל בשעת הנס עצמו היו נתונים עדיין תחת ידי המצרים, ולכן לא אמרו שירה באותה שעה.

עיקר ההודאה והזכר ליציאת מצרים הוא מהשעבוד לעבודה

יב) והנה זכר ליציאת מצרים דעבדינן, הוא כנגד תרוייהו שיעבודים. - אך עיקר ההודאה היא על מה שהופקעו משעבודם לעבודה. - ולכן זכר ליציאת מצרים שמקיים בשביתת השבת היא מה שאינו עושה מלאכה, שבכך מתקיים גילוי השביתה מעבודה שהיו משועבדים במצרים. - ועצם השביתה היא הקידוש ויחודו של יום משאר הימים.

מצות הקידוש בשבת היא להפנות מעיסקי המחשבות והבלי הזמנים כדי להתענג בדרכי ה'

אמנם מצות הקידוש בשבת אינה רק יחודו ויעודו של היום משאר הימים, אלא נצטוינו

להפנות בו מעיסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשינו בדרכי ה'. - וכמו שכתב הרמב"ן עה"ת פרשת יתרו (שמות כ', ח') בזה"ל: "וטעם לקדשו, שיהא זכרונו בו להיות קדוש בעינינו, כמו שאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד (ישעיה נ"ח, י"ג). והטעם, שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשינו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה', כמו שנאמר (מלכים ב' ד', כ"ג) מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, שהיה דרכם כן, וכך אמרו רז"ל (ר"ה ט"ז). מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל. וזה טעם שביתת הבהמה, שלא תהא בלבנו מחשבה עליה". עכ"ל.

בהפנות מהבלי הזמנים בזכרונו השבת להיות קדוש בעינינו, אין אנו כעבדים כלל

ובהפנות מלהתעסק בהבלי הזמנים, בהיות זכרונו בו להיות קדוש בעינינו, ממילא גם אין אנו נתונים תחת ידי המצרים, מפני שאנו משועבדים שיעבוד רוחני, ולא מהני מה שיש לאחרים שלטון על גופינו, שכבר נקנה קנין רוחני בנפשינו להשתעבד להקב"ה, בשעה שפסח על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמר כי לי בני ישראל עבדים, וכדדרשינן בקידושין (כ"ב): עה"פ ורצע אדוניו את אזנו במרצע (שמות כ"א, ו), דרבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר, מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרת כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם.

בביאור שתי השמות שנראה לאבות

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (שמות ו', ג).

דברי הבי"ד סי' רס"ה

והנה הבי"ד ביו"ד (סימן רס"ה) כתב דהמנהג הוא שהמוהל שם טיפת יין בתוך פי התינוק, ומצייר באצבעו כאילו כותב שם ש-די בפי התינוק. - והיינו דשלשת חלקי הגוף שכנגד ש-די, והיינו נשמת אפיו, ידו, ומילה, הם כלולים בהשלמת המילה, כשהמוהל שם ידו בתוך הפה לצייר ש-די.

בקיום מצות מילה יצאו לחירות

והנה על ידי קיום מצות מילה יצאו ישראל לחירות, כמו שכתב רש"י בפרשת בא (שמות י"ב, ו') שנתן הקב"ה שתי מצות דם פסח ודם מילה (יחזקאל ט"ז, ו') בשני דמים. ואומר גם את דם בריתך שלחתי אסירך מבואר אין מים בו (זכריה ט', י"א). וכיו"ב מפורש ברש"י בשבת (קל"ד). דפסוק זה קאי על דם מילה. וכ"כ הרד"ק (זכריה ט', י"א). - והיינו דעל ידי שיש בו ש-די ישדד הקב"ה מערכות הטבע ויוציאם לחירות.

בטעם שאומרים עלינו לאחר המילה

ובספר "נוהג כצאן יוסף" ביאר הטעם שאומרים עלינו לאחר הברית, על פי דברי הבי"ד ביו"ד (סימן רס"ה) הנ"ל, דהושלם בתינוק השם ש-די, ויכולים עכשיו להתפלל לתקן העולם במלכות ש-די. והיינו שיכירו כולם שהקב"ה שולט על כל כוחות הטבע.

במדרש תנחומא פ' לך לך

וחזינו דהשלמת הבריה להיות מחלק ה', הוא רק על ידי המילה, וכדדרשינן במדרש תנחומא (פרשת לך לך סימן י"ט) דאמר הקב"ה לאברהם אני קל ש-די, ואם אי אתה נוטל מילה אומר לעולם די.

דברי הרמב"ן פרשת לך לך

והביאור בזה, כמו שכתב הרמב"ן על התורה פרשת לך לך (בראשית י"ז, א'), בהא דכתיב וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני קל ש-די התהלך לפני והיה תמים, ואתנה ברית ביני וביניך וגו'. וכתב הרמב"ן: "וטעם להזכיר עתה זה השם, כי בו יעשו הנסים הנסתרים לצדיקים להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב כו', ככל הנסים הנעשים לאברהם ולאבות כו', ובכולם תתנצח מערכת המזלות, אלא שאין בהם שינוי ממנהגו של עולם כו'. ולכן אמר עתה לאברהם אבינו כי הוא התקיף המנצח שיגבר על מזלו ויוליד, ויהיה ברית בינו ובין זרעו לעולם שיהיה חלק ה' עמו וברצונו ינהיגם לא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל". עכ"ל. - ובפירוש השם ש-די, ביאר הרמב"ן (שם) שהוא מגזירת שודד כלומר משדד ומנצח מערכות הכוכבים.

ביאור השלימות ע"י המילה

והכוונה בזה, שאברהם אבינו נצטוו במצות ברית מילה כדי להשלים בגופו את השם ש-די, ובכח זה לשדד מערכות הטבע עד שיוכל להוליד למעלה מדרך הטבע. דזהו השם של פריה ורביה.

כבעל הטורים כתב: "ד"א אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה'. פירוש באלו ב' שמות נראיתי להם, בשם יו"ד ה"א הבטחתים להושבם בארץ לבטח, ובשם אל שדי הבטחתי אותם להפרות ולהרבות, כי זה השם הוא על פריה ורביה". עכ"ל.

בביאור הענין של פריה ורביה

א) מבואר בבעל הטורים דשם ש-די הוא שם של פריה ורביה. - וכיו"ב פירש בעל הטורים בפרשת וישלח (בראשית ל"ה, י"א) כשבירך הקב"ה ליעקב, אמר אני קל ש-די פרה ורבה, ויעקב אמר בפרשת ויחי (בראשית מ"ח, ג') קל ש-די נראה אלי וגו' הנני מפרך וגו'.

במדרש תנחומא פ' צו

ב) והביאור הוא כדאיתא במדרש תנחומא (פרשת צו) בזה"ל: הקב"ה שם שמו בישראל כדי שיכנסו לגן עדן, ומה השם וחיותם שחתם בהם הוא ש-די, השין שם באף, והד' ביד, והיו"ד במילה. ולפיכך בעת שישאל הולך לבית עולמו יש מלאך ממונה בגן עדן שלוקח לכל בר ישראל שהוא מהול ומביאו בגן עדן, ושאינו נימולין אף על פי ששתי אותיות יש בהן כו', לא יש בהן היו"ד מן ש-די, והוא לשון שד, כלומר שהשד מוליכו לגיהנם. וישאל שהוא מהול ועובד עבודה זרה כו' הקב"ה מצוה למלאך ומושך ערלתו ומוליכו לגיהנם". ע"ש.

פעולת יצר הרע להסיר להאדם מעבודת קונו להלוך בדרך עקלתון

ואם מאן אתה לשלח וגו' (שמות ז', כ"ז).

איתא: סורו "שר" שלהם וכו' "ששר" שלו רע הוא]. - וכתב הפרישה לפרש פרש"י הנ"ל: "ונראה ביאורו שהיצר הרע שבכל בריה לפי מה שהוא נקרא סר, על שם פעולתו, שהוא מסיר לאותו בריה שהוא בתוכו מדרך הישר למעוות, להאדם מעבודת קונו ולהלוך בדרך עקלתון לרצוח ולנאוף ולגנוב ולהיות זולל וסובא, גם בעכברים שייך מסיר אותן מדרך הישר דהיינו שמקלקלין את הכל. ועל שם זה קרא היצר סר, כמו שפירש רש"י בפרשת וארא על מ"ש ואם "מאן" אתה, ז"ל כינוי לאדם על שם המפעל כמו שלו שקט "סר" וזעף עכ"ל. ולענ"ד נראה דסורו היינו לשון סורחו, כדאמרין בפרק הנוקין (גיטין נ"ה) ואייתי מידי "דסריא", ועל שם עבודה זרה שעבד הגר קודם לכן שיחזור לסרוחונו". עכ"ד הפרישה.

בפרש"י: "ואם מאן אתה. ואם סרבן אתה. מאן כמו ממאן, מסרב, אלא כינה האדם על שם המפעל, כמו שלו (איוב ט"ז, י"ב), ושקט (ירמיה מ"ח, י"א), סר וזעף (מלכים א' כ', מ"ג).

ביאור "סר" דאם סרבן אתה, דקאי על יצר הרע שמסיר האדם מדרך הישר

בביאור מה שכתב רש"י סר וזעף, ביאר בפרישה על חו"מ (סימן רפ"ג סק"ב) דקאי על היצר הרע, שמסיר את האדם מדרך הישר. - ע"ש דמייתי פרש"י בהוריות (י"ג), בהא דאמרין התם שאלו תלמידים את רבי אלעזר מפני מה הכל מושלים בעכברים מפני שסורן רע, ופרש"י: "סורון רע, שיצר שלהם רע יותר מדאי, סור סר שלהם, כדאמר בגר שסורו רע דהיינו יצר הרע שסר שלו רע הוא". עכ"ל [ולפינו ברש"י

מלכות משה רבינו

וידבר ד' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה וגו' (שמות ו', י"ג).

המלכת משה על בני ישראל ועל פרעה

(א) באוה"ח כתב, דכאן המליכם על בני ועל פרעה ע"ד ויצוני ד' לנגיד, ומעתה הנה מוראם על ישראל ועל פרעה.

דברי ה"משך חכמה" דבשעת

מתן תורה נעשה מלך

והנה דעת המשך חכמה, דמשה רבנו הומלך בשעת מתן תורה כדעת המדרש דויהי בישראל מלך היינו המלך משה, דבשעת התאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל איש אחד בלב אחד - ויהי בישראל מלך - אז נתמנה למלך.

בסוגיא דזבחים ק"ב ע"א

והנה מבואר דמשה היה מלך, כדאיתא בזבחים (ק"ב). "חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל, יבמה מלך, אישה כהן גדול, בנה סגן, בן בנה משוח מלחמה, ואחיה נשיא שבט". ויבמה מלך היינו משה.

בדרשת המדרש רבה

ובמדרש רבה (ויקרא פרשה ל"א פיסקא ד') דריש "ויהי בישראל מלך" זהו משה. וכ"ה במדרש רבה (שמות פרשה ב' פיסקא א', ובסוף פרשה ה', ובפרשה מ"ח פיסקא ד', ובפרשה נ"ב פיסקא א'). ויבואר לפנינו.

בסוגיא דשבועות י"ד ע"ב,

ובירושלמי פ"ק דפנהדרין ה"ג

ועוד אמרינן בשבועות (י"ד:), שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא, דאמר קרא ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו, כן תעשו לדורות. ופרש"י: "קרא יתירה למידרש לדורות, ובימי משה דהוא מלך ונביא כו". - וכן הוא בירושלמי (פ"א סנהדרין ג') כן תעשו לדורות, משה זה מלך ונביא כו", הרי דמשה רבינו היה מלך.

במדרש תנחומא פרשת עקב

ויעויין בתנחומא פרשת עקב (פיסקא ט'), דדריש: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, בזכותך והוא שלך, אמר, משה נתתי לך ואתה מתנהג בהן עין טובה ונתת להם, שנאמר פסל לך, חייך שאני עושה אותך מלך, ואתה פוסל לכל מי שתוצה, ומקרב לכל מי שתוצה". ע"כ.

במדרש תנחומא פרשת בהעלותך

ובמדרש תנחומא, פרשת בהעלותך (פיסקא ט') דריש, וכ"ה במדרש רבה שם (ט"ו, ג') בזה"ל: "אל הקב"ה למשה מלך עשיתך, שנאמר ויהי בישראל מלך, מה מלך כשהוא יוצא תוקעין לפניו אף אתה עשה לך שתי חצוצרות כסף, שבשעה שתהא יוצא ומכניס את ישראל תוקעין בהן כו". ע"כ.

בדברי הרמב"ם פ"ו מביהב"ח

הי"א, ובפיהמ"ש רפ"ב דשבועות

והרמב"ם (פ"ו מהל' בית הבחירה הלכה י"א) כתב: "ומשה רבינו מלך היה". ע"ש. - וכ"ה בפירוש המשנה להרמב"ם (פ"ב דשבועות) במשנתנו אחד הנכנס לעזרה כו' (י"ד). שכתב: "וכבר ידעת שמשה מלך היה ומכלל המלכים מנו אותו, מוסיף על הנבואה. ועליו נאמר (דברים ל"ג) ויהי בישראל מלך כו". עכ"ל.

דברי רבינו אליעזר אשכנזי

בספרו "מעשי ה"

(ב) ובספר מעשי ה' לרבינו אליעזר אשכנזי (פרק מ"ח) הקשה, דבמכילתא פרשת יתרו (פרשה א') איתא שמושה היה עומד ומשמש את יתרו, והיאך היה משמשו, הרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

דברי המקנה בקידושין ל"ב ע"ב

ועל' בחידושי המקנה, קידושין (ל"ב:) שעמד בזה, וכתב: "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כו", כבר כתבנו לעיל הטעם משום דאין המלכות שלו, ואינו יכול למחול כבוד מלכות שמים אשר בקרבו, וכו'. - אלא דלכאורה קשה מה דאמר בזבחים (ק"ב) דמשה רבינו ע"ה היה לו דין מלך, א"כ

קשה ממכילתא דפ' יתרו שהיה משה עומד ומשמש עליהם. - ונראה דהא דבמלך אין כבודו מחול, מיייתי קרא דשום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, כדפירש רש"י ז"ל בכתובות דלשון שום תשים משתמע שימות הרבה. ונראה לפרש דבריו ז"ל דמשמעות שום תשים משמע שבכל עת ישים עליך מלך, ולא מתקיים אלא שיהיה לו בכל שעה אימת מלכות, א"כ לא דמי לאביו או רבו דאף שמצוה להיות אימתן עליו היינו ביש לו אב או רב, אבל אינו מחוייב להיות לו רב, ולכך כשמחל על כבודו הו"ל כאין לו רב, משא"כ במלך שמחוייב לקבל עליו מלך, נמצא כשמוחל על כבודו הרי באותה שעה אינו מקיים מצות שימת מלך עליו, לכך אין כבודו מחול, וממילא מתורץ מהך דמשה שלא נצטוו במצות שום תשים עליך מלך עד שנכנסו לארץ, וק"ל". עכ"ד. וכ"כ בפירוש מרכבת המשנה, על המכילתא.

דברי ה"משך חכמה" בפרשת יתרו

ובספר משך חכמה, פ' יתרו עה"פ ויקח יתרו וגו' לאכל לחם וגו' (י"ח, י"ב) כתב ליישב הקושיא: "והנה במכילתא, שמושה היה עומד ומשמש לפניהם. ומביא ע"ז מרבן גמליאל. ולפי המבואר בקדושין (ל"ב:) מביא מזה שנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, יפלא, הלא משה היה מלך (זבחים ק"ב), ואין כבודו מחול. אכן הלא דרשו (שמו"ר ב' ו') על "ויהי בישראל מלך", זה משה, וכתב "בהתאסף ראשי עם", וזה בעת מתן תורה יום הקהל, אבל יתרו בא קודם מתן תורה. ולתנאי דסברי דלאחר מתן תורה בא יתרו (זבחים קט"ז), א"כ משה לא היה עומד ומשמש לפניהם. וצריך לומר דמשום הכי לא כתיב "משה", דדריש בסוף ברכות (ס"ד). שאכלו בסעודה שמושה שרוי בתוכה וכאלו אכלו לפני האלקים. והמכילתא דדרש שמושה היה עומד ומשמש אמרה שם שאכלו בסעודה שתלמידי חכמים [שרוי בתוכה], יעו"ש, ולא לפני משה, יעויין חידושי אגדות למהרש"א, ודו"ק". עכ"ד המשך חכמה.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי

(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה

לפי סעיף 46

לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,

טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office: 21 Harav Kotler St.

Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

שנשארה בלא זרע של קיימא, שיהודה ייבמה, ואילו יהודה מיאן משום שאמר שיש לו דין מלך, ומלך אינו חולץ ואינו מייבם, כדאיתא בסנהדרין (י"ח). וברמב"ם (פ"ד מלכים ה"ג), ולכן התחכמה תמר ובקשה את חותמו פתילו ומטהו, כליו של מלך שאסורים בשימוש לאחרים, ויהודה הסכים לשלוח לה הכלים, מפני שכבר לא היה לו דין מלך, כדכתיב וירד יהודה מאת אחיו, ודרשו חז"ל בסוטה (י"ג). שהורידוהו מגדולתו, ובוזה הוכיחה לו תמר, שאין לו דין מלך, ויכול לייבמה. עכת"ד. וכ"כ החת"ס עה"ת פ' וישב [עמוד קס"ד, ד"ה חותמך].

ומבואר דנקטו דגם קודם ביאתם לארץ ישראל, נהגו הדינים וההלכות שנאמרו בקרא דשום תשים עליך מלך, שהרי דין זה שאין משתמשין בכליו של מלך מובא ברמב"ם (פ"ב ממלכים) שהוא מדרשא דשום תשים.

בדרשת המדרש רבה דמשה רבינו זכה למלכות

ג) ובמדרש רבה, פ' שמות (פרשה ב' פסקא י"ג) איתא: "ויאמר הנני, הנני לכהונה ולמלכות וכו'. ביקש משה שיעמדו ממנו כהנים ומלכים, א"ל הקב"ה אל תקרב הלום, כלומר לא יהיו בניך מקריבין, שכבר מתוקנת הכהונה לאהרן אחיך, הלום זה מלכות וכו', א"ל הקב"ה כבר מתוקן המלכות לדוד, אעפ"כ זכה משה לשתייהן, כהונה ששימש בז' ימי המילואים, מלכות דכתיב ויהי בישורון מלך". ע"כ.

בגדר מצות שימת מלך

ובסוגיא דקידושין ל"ב ע"ב

וביסוד הדין שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דכתב המקנה, דזהו דוקא משעה שנכנסו ישראל לארץ, דיסודו ממצות שימת מלך, ויעויין ברמב"ם ריש הל' מלכים, שזהו מהמצוות שנצטוו ישראל עם כניסתן לארץ ישראל. - הנה י"ל עפ"ז דדינא דמלכות משה רבינו היה כגדרי נשיא, ואשר על כן מתבאר בקידושין (ל"ג): דילפינן מוהביטו אחרי משה עד בואו האהלה, שנשיא עובר עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו. ופרש"י, שנאמר והביטו אחרי משה, ומשה נשיא היה. - וע"ש במצפה איתן, ובס' גליוני הש"ס, דמאי מיייתנן ממשה לנשיא, והרי היה מלך כדאיתא בזבחים (ק"ב).

וע"ש במצפה איתן, שיישב עפ"ד התנחומא פ' עקב דלא נקרא מלך עד לוחות שניות, ומעשה זה דנטיית אהל היה קודם, במ' יום אמצעיים. וע"ש במקנה שכתב כן.

דברי המחרי"ל דיסקין

אמנם מהמהרי"ל דיסקין, מטו לומר דבדוקא נתחכמה תמר לבקש מיהודה את חותמו פתילו ומטהו, כדכתיב (בראשית ל"ח, י"ח) ותאמר חתמך ופתילך ומטך אשר בידך וגו'. - משום דקודם מתן תורה היה דין יבום נוהג בקרובים, כדאיתא ברמב"ן. ולכן רצתה תמר

זכרון הבטחת ברית בין

הבתרים קודם ארבע

לשונות של גאולה

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי (שמות ו', ד').

פרש"י, וגם אני כמו שהצבתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים, לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים, אשר מצרים מעבידים אותם, ואזכור אותי הברית, כי כברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית ט"ו, י"ד).

ביאור המהר"ל מפראג

(א) ובספר "גור אריה" ביאר המהר"ל מפראג, דאין לפרש הברית שבפסוק זה דקאי על

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. והיינו דקודם צריך להיות קיום הדין והמשפט על פרעה ועל המצרים, ואחרי כן היציאה. וכדתנן (פ"ב דעדות מ"י) דמשפט המצרים היתה י"ב חודש, וחזוין דהמכות היו בגדר משפט ודין, ולא למטרה לשלח את ישראל. - וזהו דכתיב בפרשת בא "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שיתי אותתי אלה בקרב". והיינו דקודם יקבלו המכות, ואחר כך ישלחם.

בארבע לשונות של גאולה לאחר הזכרת ברית בין הבתרים

ויתבאר בזה הא דכתיב פסוק זה דואזכור את בריתי דקאי על ברית בין הבתרים, קודם ארבעה לשונות של גאולה, דהגאולה היא לאחר שיתקיים המשפט במצרים ופרעה, יצאו לחירות.

הברית שבפסוק הקודם דקאי על נתינת הארץ, שהרי הברית הנזכרת כאן קמייירי רק על קושי השעבוד. - ולכן בהכרח שהברית הנזכרת מחמת קושי השעבוד היא ברית בין הבתרים, שנזכר שם (בראשית ט"ו, י"ד) "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי".

דברי ה"גור אריה"

דיעווי"ש שכתב: "מה שהוסיף "כי בברית בין הבתרים כו', שנתנית הארץ לא היה מתחייב מן הצעקה שהיו צועקים מתחת סבלות מצרים, שבלתי ספק לא היו מבקשים רק שלא יהיה להם שעבוד, ואיך יהיה נזכר נתינת הארץ על ידי צעקה זאת". עכ"ד.

בביאור הסדר ביציאת מצרים

(ב) והנה בברית בין הבתרים, נאמר סדר למאורעות ביציאת מצרים, דכתיב: וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי